

Šeštas skirsnis

TAUTINIS AUKLĖJIMAS

I. Tautinio auklėjimo supratimas

1. Tautinio auklėjimo sudėtingumas

Tinkamas tautinis auklėjimas mūsų laikais darosi vis svarbesnis sulig tuo, kaip pasaulinio karo sužadintas ir neteisinių taikos sutarčių maitinamas agresyvus nacionalizmas, zoologinis savo pagrindu ir patologinis savo reikškimusi, vis smarkiau gresia civilizuo tam pasauliui visišku subarbarėjimu. Tokiose aplinkybėse suprasti, koks privalo būti tikras tautinis auklėjimas ir kaip jis privalo būti realizuojamas naujose kartose, yra tiesiog išganymo įsakymas. Reik betgi iš pat pradžios pasakyti, kad tai nėra lengvas dalykas akivaizdoje to sudėtingumo ir daugiaprasmiškumo, kuriuo pasižymi tautinio auklėjimo sąvoka.

Paprastai net žmonės nespėja, kiek yra komplikauta tautinio auklėjimo problema. Tautinis auklėjimas, plačiai suprastas, apima daug dalykų, nors ne visi jie vaidina lygią rolę naujų kartų ugdyme. Nėra abejonės, kad *tautinio auklėjimo pagrindinis uždavinys yra tautos ugdymas atitinkamų naujų kartų auklėjimu*. Šis uždavinys yra tinkamai išsprendžiamas vien tada, kai naujose kartose yra realizuojama aukščiausiam laipsnyje individualinė tautybės lytis, kai jos yra tinkamai nuteikiamos tautybės atžvilgiu ir kai jos yra paruošiamos visiems tautos uždaviniams spręsti ir vykdyti. Jei tautinis auklėjimas apima visą nusakytą ugdomųjų pareigų plotą, tai tautišku auklėjimu galima specialiai vadinti individualinės tautinės lyties realizavimą naujosiose kartose, patriotiniu auklėjimu – naujų kartų nuteikimą tautybės atžvilgiu ir nacionaliniu auklėjimu – naujų kartų paruošimą tautos uždaviniams, kurių išsprendimu tauta tampa nacija.

Kai kas yra linkęs vadinti tautinį auklėjimą patriotiniu auklėjimu, bet, kaip matome, šis pavadinimas iš tikrųjų [330] tautinį auklėjimą susiaurina nepateisinamu būdu, nes *tautinis auklėjimas yra tautos ugdymas įkūnijant naujose kartose individualinės tautinės lyties, sudarant jose patriotišką nusistatymą savo tautybės atžvilgiu ir paruošiant jas aktualiems tautos uždaviniams ir jos pašaukimo realizavimui kultūringų tautų šeimoje*.

2. Organiškas tautinio auklėjimo sąryšis su tarptautiniu

Kaip individualinis auklėjimas turi būti nuolatos koreguojamas ir papildomas visuomeniniu auklėjimu, taip lygiai tautinis auklėjimas nuolat koreguotinas ir papildytinas tarptautiniu auklėjimu. „*Tikras tautinis auklėjimas, -- sako Försteris, – tegali klestėti vien tampriausiame sąryšyje su tarptautiniu auklėjimu ir atvirkščiai*“¹.

Tarptautinis auklėjimas ruošia naujas kartais harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendradarbiavimui visos žmonijos naudai. Jei tautinis auklėjimas nebūtų lydimas ir papildomas šitokiu tarptautiniu auklėjimu, naujosios kartos arba visai nebūtų paruoštos tarptautiniam bendravimui, arba, įgavusios netinkamą nusistatymą į kitas tautas, šitą bendravimą ir bendradarbiavimą padarytų negalimą arba bent žymiai apsunkintą.

Tarptautinio auklėjimo nebuvimas ne tik yra žalingas tautų sugyvenimui, bet ir tai tautai, kuri tepasitenkina vien tautiniu auklėjimu. „*Kosmopolitas, – sako Försteris, – žino viską, bet nesupranta nieko*. Taip pat paprastas apribotas nacionalistas niekad neįstengia savo tautos

¹ Förster. Politische Ethik und politische Pädagogik.– S. 477.

giliausios vertės ir būdo taip aiškiai ir iš pagrindų pagauti, kaip tasai, kas yra savo meilė atsilyginęs tam, kas svetima, – ir dabar tikrai nusivokia, ką reiškia tėvynė ir tautybė“². Tyrinėjant tautinio ir tarptautinio auklėjimo klausimus, nuolatos yra jaučiamas organingas jų dviejų sąryšis, priklausomumas ir savitarpis veikimasis. Tik jų dviejų realizavimas deramoje harmonijoje tegali sudaryti [331] reikiamą perspektyvą vertinant tautos ir žmonių reikalus. Tik tada gali būti atstatyta, kaip išsireiškia Försteris „teisinga pusiausvyra tarp ištikimybės savai tautai ir ištikimybės universaliam žmogaus dvasios paskyrimui“³.

3. *Dorinis tautinio auklėjimo pagrindimas*

Iš Försterio paskutinio išsireiškimo nesunku pastebėti, kad tiek tautinis, tiek ir tarptautinis auklėjimas remiasi į dorinį pagrindą ir todėl abudu esmine savo dalimi įeina į dorinį auklėjimą. Ir iš tikro *tautinis auklėjimas turi savo pagrindiniu uždaviniu nustatyti prideramą žmogaus santykiavimą su savo tauta, tuo tarpu kad tarptautinis auklėjimas nustato žmogaus santykiavimą su kitomis tautomis ir su visa žmonija*. Prideramo santykiavimo nustatymas tarp žmogaus, iš vienos pusės, ir tokių kolektyvų kaip tauta arba tautų draugija, iš antros pusės, yra doros dalykas, nors šitas santykiavimas gali turėti, ir paprastai turi, taip pat grynai emocionalinį pagrindą, kuris susidaro anksčiau kaip bet kuris sąmoningas nusistatymas šituose dalykuose. Bet kaip tik todėl, kad žmogaus santykiavimas su savo ir kitomis tautomis gali būti instinkty, emocijų, simpatijų ir antipatijų veikiamas, labai svarbu įnešti į jį dorinį pradą, kuris galėtų jį normuoti pagal aukštesnius racionalinius principus.

Reik net pripažinti, kad *tik tada žmogaus santykiavimas su savo ir kitomis tautomis įgauna tvirtą ir patikimą pagrindą, kai jis yra pagrįstas doriniais principais ir atremtas į išlavintą būdą*. Pavyzdžiui, patriotizmas tik tada yra patikima ir tikrai teigiama pajėga, kai jis nėra emocionalių motyvų nuolat blaškomas ir mėtomas į kraštutinius nusistatymus kaip tik todėl, kad jis yra tapęs moraline dorybe, apšviesta proto argumentais ir sustiprinta valios galia. Žodžiu tariant, *dorinis tautinio auklėjimo pagrindas ne tik atitinka šito auklėjimo esmę, bet ir griežtai yra privalomas atžvilgiu į tuos tikslus, kurių jis turi siekti*.

[332] Tautinis auklėjimas, kaip galima buvo pastebėti, turi tris pagrindinius uždavinius, būtent: pirma, įkūnyti jaunose kartose individualinę tautinę lytį, antra, sudaryti jose patriotišką nusistatymą į savo tautybę, ir trečia, paruošti jas tautos uždaviniams. Jei žmogus nesijaučia moraliai surištas su savo tautine lytimi, jei jo patriotizmas nėra normuojamas dorinių principų ir jei jis nejaučia dorinės pareigos tarnauti savo tautos uždaviniams, – negali būti kalbos apie tautinę jo susipratimą bei išsiauklėjimą.

II. Tautinis auklėjimas kaipo tautinės lyties realizavimas naujose kartose

1. Tautiškumas kaipo priešingybė kosmopolitizmui

Tautinis auklėjimas, kaip žinome, visų pirma turi būti tautiškas auklėjimas ta prasme, kad jis turi suteikti naujoms kartoms tobuliausiam laipsnyje tą tautinę lytį, kuri išskiriamai charakterizuoja savo tautą palyginant su visomis kitomis tautomis. Jei galima įsivaizduoti tautą be teritorijos, be valstybės ir net be savo kalbos, tai vis dėlto negali būti tautos be šios, pilnesnės ar siauresnės, sutelktinės individualybės, kuri išskiriamai ją charakterizuotų palyginant su kitomis tautomis. Tautos individualybė turi labiausiai formalinį pobūdį ir glūdi visų pirma tame, kokiomis individualinėmis lytimis reiškiasi tautos kolektyvas. Normaliai tauta jungia savyje ir tam tikrą teritoriją, kuri su visomis savo fizinėmis, antropografinėmis ir kultūrinėmis ypatybėmis sudaro tėvynę ir tam tikrą politinę piliečių organizaciją, kuri sudaro

² Ten pat.

³ Ten pat.– S. 478.

atskirą nepriklausomą valstybę, ir tam tikrą sutelktinę individualybę, kuri paprastai apima ne tik atskirą kalbą, bet ir etnines temperamento ypatybes, savotišką istorinį likimą, kultūrinės tradicijas ir kitas charakteringas kokybes.

„Nacija, – sako Gessenas, – yra <...> savotiškas tautos gyvenimo stilius, forma, kurią *savaimė* įgauna tautos kūryba, pakreipta į bendrai žmogiškų kultūrinių uždavinių sprendimą <...> Ne materialinis tautos buvimo „kas“, bet formalinis „kaip“ sudaro tautinį jos būdą. To[333] dėl taip beprasmiška imti naciją tikslu asmens ir tautos kūrybai <...> Nacija yra ne rūpesčio padaras, bet savaimingas vaisius pastangų, pakreiptų į anttautinių tikslų atsiekimą“⁴. Tai, ką čia Gessenas vadina nacijos vardu, yra tauta aukštesniame savo kultūrinio išsivystymo laipsnyje, būtent tauta, išėjusi iš savo pirmų žingsnių užsiskleidimo stovio ir atsiekusi garbingą kultūrinę padėtį kultūringų tautų draugijoje.

Taigi tautiškumas reiškiasi kultūrinės kūrybos stiliuje, arba lytyje. Jis sudaro formalinę kultūros pusę, bet ne šios kultūros turinį. Šiuo atžvilgiu jis yra priešingybė kosmopolitizmui, kuriam rūpi visų pirma ir net išskiriamai kultūros turinys. Jei yra beprasmiška statyti tikslu kultūros lytį, tai yra nerealu ir netikslinga tesirūpinti vien kultūros turiniu, nes žmonijos istorijoje nesti kultūros be šakos ar tokios lyties. Maža to: žmonijos istorija mus pamoko, kad vertingiausias kultūrinis turinys visados buvo ir yra surištas su ryškiausia tautine lytimi. Tautinė lytis universaliam kultūros turiniui ne tik yra visai neišvengiama, bet ir būtina priemonė. Individualinė tautinė lytis turi ir yra tikrai vertinga, kad ji yra būtiname funkcionaliniame sąryšyje su universalium kultūros turiniu. Žmonija, kaip tokia, neturi savo reikšmės individualinės lyties; čia jai patarnauja tautinės lyties, kurios tuo pačiu įgauna tam tikrą prasme visuotinės reikšmės. Jų kosmopolitiškas paneigimas galų gale atsigręžia prieš patį kosmopolitizmą, linkusį vertinti vien bendrai žmogiškąjį kultūros turinį.

Fichte pirmas įžvelgė tautinio lavinimo problemą formaliniame tautos santykiavime su ateinančia jai iš šalies kultūra. Šiuo klausimu Gessenas, visai teisingai eidamas Fichtės nurodyta linkme, gina individualinį tautos savabūdiškumą: „Kaip dorinio auklėjimo uždavinys yra apsaugoti atskiro asmens savabūdiškumą ir laisvę, betarpiškumą ir pilnatvę išviršinės kultūros pasisavinime, taip lygiai ir tautos lavinimo uždavinys yra neleisti, kad ateinančios iš šalies kultūros spaudimas persvertų kūrybinių jos pastangų laisvą savabūdiškumą ir suardytų išvidinę jos pil[334]natvę“⁵. Tautiškas auklėjimas, įeinąs atskira dalimi į plačiai suprantamą tautinį auklėjimą, ir turi savo specialiu uždaviniu apsaugoti tautos savabūdiškumą ir išvidinę laisvę neišvengiamajame svetimų kultūrinių laimėjimų pasisavinime. Försteris net paaiškina, kaip tautiniu auklėjimu šitas tautos apsaugojimas yra pasiekiamas: „Tautinis auklėjimas, – sako jisai, – mums yra reikalingas, be abejo, ta prasme, kad atskiras žmogus privalo įsišaknyti pagrindiniame natūraliai duotame ir istoriškai išsivysčiusiame savo tautos būde, kuo tiktai taip pat nuosava būtybė pasiekia pasireiškimą. Tiktai ten, kur duotasis tautinis savotiškumas sumaniai yra saugojamas, apvaisinantieji svetimi pradai gali būti asimiliuojami be pavojaus savo tautos gyvenimui. Toks tautinės individualybės realizavimas atskiro žmogaus viduje pasiekiamas ne tiesioginiu ir tendencingu veikimu, bet tik su pagalba gilaus susigyvenimo su klasiškais savo tautos sielos kūriniais“⁶.

Su kokiais gi tautos sielos kūriniais susigyvenimas laiduoja geriausią tautinės individualybės įkūnyimą naujose kartose?

2. Tautos kalba, literatūra ir menas

⁴ Gessen. Osnovy pedagogiki.– S. 334.

⁵ Ten pat.– P. 327.

⁶ Förster. Min. veik.– S. 484.

Negali būti abejonės, kad *tautos kalba yra ryškiausias tautos dvasios kūrinys, kuris geriausiai charakterizuoja tautos individualybę*. Kaip buvo jau užsiminta, tauta gali neturėti atskiros savo kalbos, dėl to ji dar nenustoja buvusį tautą su tam tikra individualybe; bet, šiaip ar taip, kalba yra brangiausias tautinės individualybės turtas.

Kalba yra sutartųjų ženklų sistema, su kurios pagalba yra reiškiamas žmogaus mintis. Tuo minties reiškimo būdas turi svarbos ir pačiai žmogaus mąstysenai. Kalba, kitaip tariant, grįžtamoju būdu tampa mąstymo įrankiu. Ji todėl, vieną kartą susidariusi, nuteikia atitinkamai vėlesnes kartas į tam tikrą mąstymo būdą, savą tik vienos tautos žmonėms, Aišku po to, kokios didelės reikšmės tautiškam auklėjimui turi įsigyvenimas į savo kalbos dvasią, jos tobulas pasisavinimas ir įgudimas jai tiksliai ir gražiai reikštis. *Su gimtąja kalba žmogus pamoksta tautiškai reikštis pagal savo tautos individualumą*. Be to, ir tai labai svarbu, per kalbą žmogus sutampa su ta nenutrūkstama kartų eile, kuri sudaro tautą praeityje, dabartyje ir ateityje. Kalba labai realiu būdu riša gyvenančias įvairiais laikais ir įvairiose vietose kartas ir padaro jas dalyviais viename bendrame kultūrinės kūrybos vyksme. „Kalba,– sako prof. Dévaud,– yra tarpasmeninio išsiskėtimo (*diffusion interpersonelle*) įrankis ne tik tarp individo ir jo aplinkumos, bet ir tarp šito individo ir ištisos jo bočių eilės su elitu tųjų, kurie mąstė, mylėjo, verkė šita kalba“⁷.

Kalbos gyvas organizmas yra tautinės kultūros saugotojas ir tarpininkas jai einant iš kartos į kartą. „Gimtoji kalba,– sako Gessenas,– kurioje susikristalizavo tautos kultūrinės kūrybos atsiekimai, viltys ir lūkesčiai ir kuri pasisavinama be mokymosi pastangų visai natūraliai, taip sakant, su motinos pienu, yra tasai natūralus mediumas, kuriam tarpininkaujant ir pati kultūra pasisavinama ne kaip įsigyjama mokymosi pastangomis, bet kaip prigimtoji“⁸.

Žinoma, kalbos tarpininkavimas perteikiant tautinę kultūrą ir kartos į kartą įvyksta labai primityviame laipsnyje, jei jis neišvengia ir šeimos ir jos tradicijų ribų. *Kalba įgauna tikrai didelę kultūrinę rolę, kai su ja yra jungiamas tautosakos ir literatūros mokslas*. Tik sąryšyje su tautosaka ir literatūra žmonių mąstysena ir pasaulėžvalga įgauna tą savotišką pobūdį, kuris charakterizuoja tautinę individualybę. Žodinis menas gali būti tautiškas keleriopu atžvilgiu, būtent: ir tuo, kad jis yra reiškiamas tautine kalba; ir tuo, kad jam yra imami tautiniai motyvai; ir pagaliau tuo, kad šitie motyvai traktuojami tautišku, t. y. visai savotišku, būdu. Nestebėtina todėl, kad žodinis menas, besireiškiantis tautosakoje ir literatūroje, turi didžiausios reikšmės, realizuojant tautinės individualybės lytį naujose kartose.

[336] Kitos dailiojo meno rūšys, kaip architektūra, liaudies menas, skulptūra, lipdyba, tapyba ir t. t., turi taip pat nepaskučiausią rolę tame uždavinyje, nes menas kaip tik yra sugestyvus formaliniu savo momentu ir todėl įteigia visai sąmoningai tautišką stilių naujoms kartoms. Čia, tiesa, nėra to stipriausio tautiškumo veiksnio, kuriuo yra gimtasis tautos žodis, bet vis dėlto bet kuris tautiškas menas yra vienas iš stipriausių tautiško auklėjimo priemonių, kadangi jame tautinė lytis reiškiasi konkrečiais pavidalais.

3. Tautos praeitis ir dabartis

Tautiškam auklėjimui turi toliau didelės reikšmės savo tautos praeities ir dabarties pažinimas. Niekas negali įsigyti tautinio susipratimo ir sąmoningo nusistatymo, nesusipažinęs su savo krašto ir tautos istorija, neįsigilinęs į tautinės kultūros susidarymą ir išsivystymą, nenusimanęs apie savo tautos, krašto ir valstybės padėtį geografiniu, ekonominiu, politiniu ir šiaip jau visuomeniniu atžvilgiu. Tautos sūnus, tėvynės gyventojas ir valstybės pilietis

⁷ Dévaud. A propos de la Motios Wettstein // Réflexions sur l'éducation patriotique.– P. 28.

⁸ Gessen. Min. veik.– S. 335.

harmoningai susigyvena viename asmenyje tik tada, kai tautos, krašto ir valstybės pažinimas padeda sąmoningai susiprasti ir racionaliai nusistatyti visais tautinio gyvenimo klausimais.

Toks patrioto nusistatymas visai tautinio gyvenimo klausimais yra tautiškos individualybės apraiška, kuri skiria vienos tautos žmones nuo kitų tautų žmonių, kaipo individualinė jų žymė. Nestebėtina, jei šitokį patrioto nusistatymą charakterizuoja ypatinga predilekcija savo tautos, krašto ir valstybės reikalams. Tai yra visai natūralu, nes yra surišta su pačia dalyko esme. Čia tik yra labai svarbu ir net griežtai privalomas teisingas savo tautinės praeities ir dabarties įvertinimas bei sprendimas. Patriotizmas ne tik nereikalauja apakimo akivaizdoje savo tautos reikalų, bet dar įsako matyti visą tiesą, liečiančią savo tautos praeitį ir dabartį. Bet kuris tautinės istorijos ar dabartinės tautinės padėties suklavimas negali būti suderintas su tikro patriotizmo reikalavimais.

„Vienas labai svarbus tautinio auklėjimo uždavinys, – sako Försteris, – glūdi sugebėjime jungti istorijos moksle [337] savo tautos meilę su griežtu tiesumu. Tai yra reikalinga visų pirma iš pirmo atžvilgio į tautinį auklėjimą, nes šis reiškia ne tik tautinių jausmų *žadinimą*, bet ir dar daugiau – šitų jausmų *suderinimą* su dorinės sąmonės visuma <...> Tikras vyriškumas privalo taip pat vesti prie drąsaus savo tautos pažinimo ir pakaltinimo <...> Kiekviena patriotiško istorijos suklavimo rūšis sužaloja vyriškąjį charakterio pradą – tiesumo ir nesutepto taurumo pradą, nes pataikavimas savo neblaivumui perveria palaipsniui visą sielos gyvenimą“⁹. Savaiame aišku, kad nesugebėjimas blaiviai žiūrėti į tautos gyvenimą neleidžia matyti tikrų tautos uždavinių ir anksčiau ar vėliau baudžia tą tautą, vardan kurios buvo išsižadėta tiesumo ir teisingumo.

4. Tautos kultūrinės tradicijos

Vienas iš reikšmingiausių tautiško gyvenimo faktų yra nenutrūkstamų kultūrinių tautos tradicijų žengimas iš kartos į kartą ir augimas tokiu būdu kultūrinio paveldėjimo, kuris su kiekviena karta vis labiau turtėja ir įvairėja. Toks kultūrinio tautos paveldėjimo žengimas per tautos eiles įgalina ilgą kartų eilę pažangiai dirbti bendriems tautiniams uždaviniams ir visų pirma tautinio pašaukimo realizavimui tautos gyvenime. *Kultūrinės tradicijos drauge su geografinėmis krašto ypatybėmis, etninėmis tautos savybėmis, istorijos vyksmo savotiškumu apsprendžia tautos kultūrinį tipą, kuris pagal savo prigimtį yra pašauktas realizuoti žmonijos gyvenime atitinkamą uždavinį, turintį visuotinės reikšmės.*

Iš čia jau matyti, kokios didelės reikšmės turi tautos kultūrinės tradicijos tautinei individualybei ir kaip svarbu yra jos įgyvendinti naujose kartose, kad šios pilnai įkūnytų savyje tautinės individualybės lytį ir įstengtų atsiliepti į gyvastingus tautos uždavinius. Branginimas ir ugdytas kultūrinių tradicijų anaipol nereiškia sustingusio konservatyvizmo, kuris stabdo gyvesnę tautos pažangą prie naujų kultūrinių laimėjimų. Kultūrinių tradicijų branginimas yra būtina sąlyga kiekvienai racionaliai kultūrinei pažangai, nes tik ta pažanga yra tikrai patvari, kuri nuo[338]sekliai sintetizuoja praeities laimėtus kultūrinius turtus su dabarties laimėjimais. Istorija pakankamai iškalbingai įrodo, kad *tik ta pažanga tegali pateisinti save, kuri ėjo iš praeities į ateitį per dabartį organingos priklausomybės keliu.*

„Gyvenimas, nuolatai iš naujo prasidedas kartų eigoje, – sako Dévaud, – palaiko betgi pagrindinę vienybę. Dabartis, jei ir nėra praeitis ir jos nekartoja, yra vis dėlto praeities sąlygojama; ji remiasi praeitimi, kad šią pratęstų <...> Dabarties karta nusivokia pati ir įgauna savo uždavinio supratimą vien tada, kai ji studijuoja ir pasisavina savo rasės ir nacijos praeitį. Dabartinės gadynės prasmė tegali išeiti aikštėn vien praėjusių amžių pažinime. Auklėjimo misija yra kaip tik padaryti einančią kartą sąmoningą savo pašaukimo atžvilgiu ir jai parodyti

⁹ Förster. Min. veik.– S. 479-480.

praityje dabarties pareigas ir realizuotinus ateityje uždavinius¹⁰. Tasai paslaptingas sąryšis, kuris jungia mus pagarbos ir meilės ryšiais su mūsų bočiais, psichologiškais pagrindžia kultūrinės mūsų tradicijas, pašauktas vaidinti tvirto tautinės kūrybos pagrindo rolę.

III. Patriotinis auklėjimas kaip sudarymas naujose kartose prideramo nusistatymo į savo tautybę

1. Gerai suprastas patriotizmas kaip pagrindinis tautinio auklėjimo tikslas

Jei tautiškas auklėjimas, apie kurį iki šiolei kalbėta, turi savo uždaviniu realizuoti naujose kartose individualinę tautybės lytį, tai patriotinis auklėjimas turi sudaryti jose prideramą nusistatymą į savo tautą ir jos reikalus. Patriotinis auklėjimas yra centrinė tautinio auklėjimo dalis ir todėl jam privalu skirti ypatingas dėmesys, kalbant apie tautinio auklėjimo dalykus.

Pagrindinis nusiteikimas, kuris yra patriotinio auklėjimo siekiamas kaip šio svarbiausias tikslas, yra, savaimė aišku, patriotizmas. Nuo patriotizmo supratimo, kokį [339] susidaro pats auklėtojas, ir kokį tuo pačiu sugestionuoja naujoms kartoms, pareina grindžiamoji viso tautinio auklėjimo linkmė. Kas tad yra patriotizmas ir kaip reik jis ugdyti žmonėse?

Patriotizmas, neabejojamai, yra savo tautos meilė. Bet mylėti savo tautą galima tinkamai ir netinkamai. Galima mylėti savo tautą už tai, kai ji yra didelė, galinga ir turtinga, bet galima jinau mylėti tikrai už tai, kad ji yra sava. Gerai suprastas patriotizmas reikalauja mylėti savo tautą visų pirma todėl, kad jinau yra sava ir tuo pačiu nieku kitu nepakeičiama. Panašiai vaikas myli savo motiną visų pirma todėl, kad jinau yra jojo motina, sava, individualiai nepakeičiama. *Šitokis individualinis tautos nepakeičiamumas ir yra priežastis to, kad tikras patriotizmas yra visų pirma tautinės individualybės meilė.* Tautinė individualybė mylima ne dėl kažkokių ypatingų vertybių, bet dėl jos pačios, kaip tokios. Žodžiu tariant, patriotizmo pagrindu nėra jokio savanaudiško jausmo; tai yra jausmas, nesuinteresuotas jokiais materialiniais sumetimais, – jausmas, kuris, priešingai, dažnai reikalauja didelių materialinių ir moralinių aukų.

Užtat gerai suprasta meilė negali abejingai susiderinti su mylimo objekto netobulumu. Tikra meilė verčia pageidauti mylimam objektui gerai suprastos didybės. Todėl ir patriotizmas verčia mus pageidauti gerai suprastos didybės savo tautai. Ši patriotizmo intencija yra labai opi ir pavojinga ta prasme, kad, nukreipus didybės pageidavimą netinkama linkme, patriotizmas labai lengvai gali virsti savo priešingybe. *Racionalu ir teisinga yra pageidauti savo tautai materialinės didybės tik objektyvinio teisingumo ribose, tuo tarpu kad ne tik yra leista, bet ir privaloma pageidauti savo tautai maximum dvasinės didybės, kuri, kaip tokia, negali sueiti į konfliktą su kitų tautų teisėmis.* Paprastai vadinamųjų patriotų rūpinamasi visų pirma maksimaline materialine didybe ir pamirštama apie prievolę rūpintis dvasine tautos didybe.

Dvasinė tautos didybė pareina nuo to, kokio moralinio, intelektualinio ir estetinio turinio yra pripildoma individualinė tautybės lytis. *Tautinė lytis tėra vien formalinė priemonė visuotiniam žmogiškosios dvasios turiniui reikštis. Tikras patriotizmas ir ragina realizuoti visai in[340]dividualinėje tautybės lytyje visuotinį turinį, nes tautinė lytis negali būti imama, kaip tokia, žmogaus gyvenimo tikslu.* Paprastai tautybės lytis yra branginama kaip tikslas, ir sykiu pamirštama, kad jinau įgauna tikros vertės tik sąryšyje su tuo turiniu, kuris joje yra realizuojamas.

Suvedant krūvos nusakytąsias gerai suprasto patriotizmo žymes, gaunama, kad *patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė, pagrįsta pageidavimu savo tautai dvasinės didybės,*

---

¹⁰ Dévaud. Min. veik– P. 10-11.

kylančios iš visuotinio žmogaus dvasios turinio ir reiškiančios save individualinėmis tautybės lytimis. Jei šitaip suprastas patriotizmas visados turi savyje emocionalinį pagrindą žmonių jausmuose, tai šis faktas visai nekliudo jam būti moralei didybei. Maža to: tik patriotizmas, sąmoningai pakeltas į moraliniu dorybių laipsnį, yra tikrai vertingas ir pilnai patikimas tautos ramstis. Toks patriotizmas yra tikras patriotinio auklėjimo tikslas. Realizuotas masėse, jis tampa tiek patiems patriotams, tiek ir patriotiškai mylimai tautai tobulėjimo ir kultūrinės pažangos veiksmu. Jis yra tobulinimosi akstinas patriotui todėl, kad pageidavimas savo tautai dvasinės didybės uždeda jam prievolę stengtis realizuoti atitinkamą didybę savo gyvenime bei veikime. Jis yra kultūrinės pažangos veiksnys visai tautai todėl, kad stengimasis suderinti individualinę tautybės lytį su universaliniu turiniu yra ne kas kita, kaip pastangos atpalaiduoti tautą nuo bet kurio dvasinio ribotumo, nuo bet kurio dorinio netobulumo.

Be to, gerai suprastas patriotizmas liepia gerbti bet kurią tautybę ir mylėti kiekvieną kitą tautą kaip savąją. Šis paradoksalus iš pirmo pažvelgimo įsakymas tampa visai natūralus, kai tautybės yra laikomos principaliai lygiomis vienos rūšies individualybėmis ir kai moralinis visų šitų individualybių traktavimas ne tik gali, bet ir privalo būti lygus. Lygiai mylėti svetimą tautą kaip savąją ir reiškia, kaip teisingai buvo kadaise išaiškinęs Solovjovas, lygiai moraliai, bet ne psichologiškai ar emocionaliai, jiedvi traktuoti. Taip suprastas patriotizmas yra galingas tarptautinio taikingumo ir solidarumo veiksnys, nors jis, iš kitos pusės, nekliudo visomis leistomis priemonėmis ginti savo tautą nuo svetimos neteisingos agresijos.

Pagaliau gerai suprastas patriotizmas yra labai sėkmin[341]ga priemonė derinti asmens ir visos žmonijos gyvenimą per tautos tarpininkavimą. Mylėdamas ne tik individualinę savo tautybės lytį, bet ir giliai vertindamas visuotinį tautinės civilizacijos turinį, tikras patriotas negali nevertinti ir visuotinių žmogaus dvasios savybių ir tuo pačiu – visos žmonijos, kaip tokios. Realizuodamas individualinėse tautybės lytyse visuotinį kultūros turinį, tikras patriotas dirba visos žmonijos naudai, o naudodamasis tautų bendradarbiavimo vaisiais, naudojami pats žmonijos turtais.

Patriotizmas paprastai visai savaime gimsta ir išsivysto žmonių sielose tose šeimyninio ir visuomeninio gyvenimo aplinkybėse, kuriose tenka gyventi naujosios kartoms. *Mokyklos ir visuomenės auklėtojai turi uždavinį racionaliai pateisinti patriotinį jausmą, jį apvalyti, praplėsti ir, sustiprintą sąmoningu valios nusistatymu, pakelti į dorybių laipsnį. Pagindą patriotiškam susipratimui sudaro jau tautiškas auklėjimas, kuris įgalina naujas kartas būti tautos išraiška; vienodai su tauta jausti, mąstyti ir stengtis; sykiu su tauta džiaugtis ir liūdėti, žodžiu tariant, jos gyvenimu gyventi, su ja sudaryti vienybę. Bet šalia šito patriotiško susipratimo, reik dar, kad naujos kartos tiksliai nusimanytų apie patriotizmo dorybės tikrą prasmę ir reikšmę. Maža to, šalia pozityvinio skatinimo patriotizmo dorybės, privalu padėti visas reikiamas pastangas negatyviniam atgrasymui nuo tos patriotizmo karikatūros, kurią sudaro jo iškraipymas nacionalizme. Naujosios kartos turi visai sąmoningai vengti šito didžiausio pavojaus tiek tautiniam, tiek tarptautiniam gyvenimui. Tikro patrioto prigimtyje glūdi atsakomybės jausmas atžvilgiu į savo tautą, ir todėl jis privalo būti visai sąmoningas tautinio savo nusistatymo dalykuose.*

2. Kova su nacionalizmu auklėjimo priemonėmis

*Nacionalizmas yra neprotinga tautos meilė, iškelianti tautybę aukščiau už dorą ir teisę ir daranti iš jos žmogiškojo veikimo tikslą. Traktavimas savo tautos kaip absoliutinio tikslo, bet ne kaip priemonės nelygstamiems [342] žmogaus tikslams atsiekti yra pagrindinė nacionalizmo klaida ir sykiu nusižengimas. Šitaip suprantamas nacionalizmas jau senovėje rado savo esminiam dėsniumi žinomą formulę: *Salus populi suprema lex esto*, kuri iškelia tautos gerovę į vyriausią įstatymą. Nuo anų laikų beveik visos kalbos yra įgijusios panašių*

posakių, kurie, jei ir skiriasi kiek savo išraiška, tai savo turiniu skelbia tą patį tautos absoliutizmą. Pavyzdžiui, vokiečiai kartoja Bismarcko žodžius: „Ten, kur eina į sąskaitą vokiškas interesas, ar nepripažįstu teisės“; anglosaksai tą patį pasako žodžiais: „Teisybė ar neteisybė, bet vis dėlto tai mano kraštas“; ir šiaip jau visų kraštų nacionalistai skelbia savo tautą, savo tėvynę esant pasaulyje „aukščiausia už viską“. Tiesa, ne visados nacionalizmas teorijoje prisipažįsta prie šitos savo esmės, bet praktiškai jis visados pasireiškia už tautos absoliutizmą.

Šitas absoliutizmas suteikia nacionalizmui religinį pobūdį tam tikros idololatrijos prasme, ir todėl neišvengiamai sueina į konfliktą su universaline krikščionybės religija. Tai įvyksta išsyk dėl kelių priežasčių. Pirma, nacionalizmas stato individualinę tautos lytį aukščiau už gyvenimo turinį ir tuo pačiu paneigia dorinio įstatymo pirmenybę gyvenime. Antra, darydamas iš tautybės gyvenimo tikslą, nacionalizmas iškraipo tikrą religijos rolę žmogaus gyvenime, būtent: rodyti ir vesti žmogų į antgamtinį vyriausiąjį tikslą. Trečia, nacionalizmas dievina tautą, panašiai kaip doktrinalinis liberalizmas dievina individą ar doktrinalinis demokratizmas – liaudį. Universalinė religija su jokia panašia dievinimo rūšimi suderinta būti negali.

Universalinės religijos supratimu, net Bažnyčia negali būti laikoma tikslu žmogui atsiekti. Dar mažiau ji gali matyti gyvenimo tikslą tautybėje, kuri, palyginta su Bažnyčia, yra net mažiau reikšminga priemonė žmogaus tikslams siekti. Suprantama iš čia, kodėl tarp universalinės krikščionių religijos ir nacionalizmo vis smarkyn eina konfliktas ir kova už teisingą kultūrinių ir religinių vertybių koordinaciją žmonijos gyvenime. *Universalinė religija ne tik negali sutarti su nacionalizmo ideologija, bet taip pat negali abejingai žiūrėti į nacionalizmo apraiškas žmonių gyvenime.*

[343] Visų pirma, nacionalizmas pasireiškia neapykanta bet kurios pasaulėžiūros, nesuderinamos su nacionalistiška ideologija; ekskliuzivistiškas iš savo prigimties, jis nėra tolerantiškas, taikingas ir sutarimas. Statydamas tautos interesus aukščiau už viską, jis faktinai įpuola į politinį materializmą, kuris yra nepaliojiamų tarptautinių konfliktų šaltinis. Nacionalizme turi savo šaknis imperializmas ir tuo pačiu visi karai, kurie kyla iš imperialistškų sumetimų. Paneigęs etikos privalomumą tautinėje politikoje, nacionalizmas yra politinio banditizmo veiksnys tiek užsienio, tiek vidaus politikoje. Būtent, tarptautiniuose santykiuose nacionalizmas yra nesantaikos, antagonizmo ir agresijos veiksnys. Vidaus santykiuose jis yra neapykantos, tautinio maksimalizmo ir partyninės diktatūros rėmėjas. Tepripažindamas vieną tik nacionališką pasaulėžiūrą ir skelbdamas kitų įsitikinimų žmonėms žūtibūtinę kovą, jis yra stipriausias tautinės nesantaikos palaikytojas, nors labai balsiai ir iškalbingai skelbia tautos vienybę ir solidarumo reikalą: reikalaudamas sau beapeliacinio pritarimo, jis padaro nebegalimą piliečių taikingą susitarimą. *Žodžiu variant, nacionalizmas yra stipriausias neapykantos, antagonizmo, prievartos, susiskaldymo, nesantaikos, kovos ir karo ramstis ir tuo pačiu yra vienas iš didžiausių pavojų kultūringam pasauliui.*

Pagaliau nacionalizmas yra kultūrinės destrukcijos veiksnys ir, kaipo toks, stumia į kultūrinį dekadansą tautą, vardan kurios jis yra pasišovęs viską paaukoti, nebent išskyrus savo vienaminčių grupę, kurią jis yra linkęs identifikuoti su visa tauta. *Statydamas tautinę gyvenimo lytį aukščiau už universalinę gyvenimo turinį, nacionalizmas pagal šitą savo ypatybę yra visuotinių kultūrinių vertybių alintojas tautos gyvenime.* Tuo jis užima kraštutinę poziciją prieš kosmopolitizmą, kuris yra abejingas individualinėms tautų lytims ir tevertina vien universalines žmogaus dvasios vertybes, pamiršdamas, kad šios vertybės tegali rasti pilną savo išraišką vien tautinėse lytyse. *Jei todėl kosmopolitizmas yra gyvenime nerealus, tai nacionalizmas yra iš vidaus bergždžias: jis pasilieka ant tautinio gyvenimo paviršiaus ir nesiekia bendrai žmogiškų šito gyvenimo gelmių.* Įsižiūrėjęs į formalinę tautybės [344] pusę,

jis plečia aplink savo dvasinį sustingimą, konservatyvinį subergždėjimą ir palinkimą į reakciją.

Keistas dalykas, nacionalizmas, kilęs iš tautinio absoliutizmo, galų gale dvasiniame savo subergždėjime tampa tam tikra prasme internacionalizmo apraiška. „Seniai,– sako Gessenas,– buvo jau pastebėta, kad nėra prekės labiau beasmenės, labiau tinkančios eksportui į svetimus kraštus, kaip nacionalizmas. Visi nacionalizmai, tarsi du vandens lašu, yra panašūs viens į kitą <...> Tai vis tas pats viešpatavimo, visiško savęs pakankamumo galingumo idealas; tas pats abstraktinis išskiriamosios savo vertės teigimas, išsireikšiąs dažniausiai net panašiais terminais. <...> *Tauta išgaruoja nacionalizme ir praranda prigimtą savo individualumą ir savitumą*“¹¹. *Taigi nacionalizmas ne tik užnuodija tarptautinį gyvenimą, bet ir žudo pačią tautą moraliu, visuomeniniu ir kultūriniu atžvilgiu.* Iš čia jau aišku, kaip yra svarbu tinkamu patriotiniu auklėjimu racionaliai nuteikti naujas kartas savo tautybės atžvilgiu ir apsaugoti jas nuo nelemto nacionalizmo užmačių. *Nacionalizmas turi būti nugalytas naujose kartose tautinio auklėjimo priemonėmis.*

3. Krikščioniškoji etika kaip stiprus sintezės veiksnys tautybės klausime

Kovoje su nacionalizmu gali suvaidinti labai teigiamą rolę krikščioniškoji pasaulėžiūra, kuri sykiu yra tolima ir kosmopolitizmui, ir nacionalizmui, nors sykiu pripažįsta ir aukštą tautybės pašaukimą, ir universaliai reikšmingą visos žmonijos vienybę. Mercier žodžiais tariant, „Kristaus religija patriotizmą pakelia į dėsni: nėra tobulo krikščionies, kuris nebūtų tobulas patriotas“¹². Krikščioniškos etikos supratimu, savo tautos ir tėvynės meilė, tasai ne tik visai pateisinamas, bet ir moraliai privalomas jausmas, yra gera tik tada, kai ji yra suderinta su doriniais gyvenimo tikslais. Antra vertus, gerai sutvarkyta tautos ir tėvynės meilė gali tapti moraliniu nuopelnu tik tada, kai ji yra atremta į tvirtą būdą ir pakelta į dorybės rangą.

[345] *Taigi krikščioniškoji etika stato savo patriotizmui dvi pagrindines sąlygas; pirma, kad jis būtų racionaliai sutvarkytas dorinių žmogaus tikslų atžvilgiu, ir antra, kad jis būtų iškeltas į sąmoningų dorybių laipsnį.* Šitose sąlygose yra visa, kas yra reikalinga nacionalizmui išvengti ir patriotizmui iškelti į aukštesnį dorinių nusiteikimų laipsnį, nes jomis patriotinis auklėjimas yra statomas į organišką sąryšį su doriniu auklėjimu, o nacionalizmas yra smerkiamas, kaip netvarkinga savo tautos ir tėvynės meilė, priešinga doros reikalavimams. Deja, praktinis krikščionių nusistatymas tautybės klausime toli gražu ne visuomet sutaria su krikščioniškąja doktrina, nes viena tik racionali pasaulėžiūra neįstengia padaryti žmonių tobulais.

Krikščioniškoji pažiūra tautybės klausime pasižymi dar tuo, kad laiko patriotizmą iš esmės aktyvine dorybe ir todėl reikalauja iš patrioto ne tiek meilės jausmo, kiek pildymo visos eilės pareigų, kurias uždeda jam bendros gerovės sumetimai tautinėje gyvenimo tvarkoje. Nekalbant jau apie pilietines patrioto pareigas, čion sueina ir tokios pareigos, kaip rūpinimasis gerai suprastos moralinės tautos didybės reikalais. Krikščionis patriotas, pavyzdžiui, negali abejingai žiūrėti į žemą moralinį tautos stovį ir pataikauti agresyviems ir nedoriems nacionalistų žygiams bet kuriose visuomeninio gyvenimo srityje. *Krikščioniškoji etika reikalauja suderinti patriotinį auklėjimą su doriniu auklėjimu, o šį pastarąjį – su religiniu auklėjimu.*

Pagaliau krikščioniškoji etika sugeba nustatyti prideramus santykius tarp patriotizmo ir visos žmonijos gyvenimo ir reikalauja to paties jau tautiniame auklėjime. *Krikščioniškoji pasaulėžiūra įstengia praskaidrinti ir apvalyti tautinę sąmonę tokiu būdu, kad tautos dvasia*

¹¹ Gessen. Min. veik.– S. 331.– Pabraukta mano.– St. Š.

¹² Cit. pagal: Dévaud. Min. veik.– P. 45.

tampa suderinama su visos žmonijos organizacija, nes šita pasaulėžiūra, eidama savo sintetine linkme, sugeba patiekti tobulą sintezę tarp tautos individualumo ir žmonijos universalumo, kaip kad ji suderina tobuloje sintezėje visuomenę ir individą.

Žodžiu tariant, *krikščioniškoji etika yra stipriausias sintezės veiksnys racionaliniame tautiniame auklėjime*, ir todėl privalu naujoms kartoms įsisąmoninti, ko šita etika [346] reikalauja tautybės ir patriotizmo klausimuose ir kas įvyksta tautų gyvenime, kai šita etika nustoja vadovavusi jų elgimuisi.

IV. Nacionalinis auklėjimas kaip naujų kartų ruošimas kultūriniais uždaviniais, kurių išsprendimu tauta tampa nacija

1. Naujų kartų ruošimas aktualiems tautos uždaviniais

Kaip matėme, tautiškas auklėjimas realizuoja naujose kartose individualines tautybės lytis, patriotinis auklėjimas nuteikia jas racionaliam nusistatymui į tautybę ir jos reikalus, pagaliau eina *nacionalinis auklėjimas*, kuris yra *pašauktas paruošti naujas kartas tautos uždaviniais ir per šiuos iškelti tautą į nacijos rangą*. Ši tautinio auklėjimo dalis yra pavadinta nacionaliniu auklėjimu kaip tik todėl, kad su šito auklėjimo pagalba įvyksta tautos subrendimas į visuotinai vertingą naciją. *Nacija yra tauta, tapusi savo universaliai vertinga kultūrine kūryba neatstojamu nariu pasaulio tautų šeimoje*. Šita prasme ne visos tautos yra nacijos. Šiuo tarpu ir mes, lietuviai, neturime davinių pretenduoti į nacijos titulą, nors principe jokiai tautai, ir todėl taip pat mums negali būti atimta galimybė ir viltis tapti nacija: *ne tautos gausingumas ir galingumas, bet išvidinis kultūrinis vertingumas sprendžia apie jos buvimą nacijų tarpe*. Senovės pasaulyje negausingi graikai ir dar kuklesnė žydų tauta buvo daug labiau nacijomis, negu galingi ir gausingi romėnai. Šitų nacijų dvasiniai atsiekimai nenustoję veikę žmonijos gyvenimą ir iki mūsų laikų. Tai yra ryškiausias pavyzdys tam, kaip nacija tampa neatstojamu veiksmu visos žmonijos gyvenime.

Nacijų negalima sudaryti tam tikromis specialiomis pastangomis, nors galima tautai padėti tapti nacija per tinkamą naujų kartų tautinį auklėjimą. Čia ir kyla klausimas, kaip privalo vykti šitas nacionalinis auklėjimas, turįs išvesti tautą į nacijas. Nacionaliniam auklėjimui gali[347]ma numatyti trys pagrindiniai uždaviniai: pirma, jis turi paruošti naujas kartas aktualiems tautos uždaviniais, kuriuos išspręsdama tauta atsipalaiduoja nuo savo trūkumų, papildo savo vienašališkumą ir realizuoja gyvastingus tautinės savo politikos tikslus; antra, jis turi paruošti naujas kartas tautos pašaukimui realizuoti kultūrine savo kūryba; ir trečia, jis turi sudaryti naujose kartose sugebėjimą kuriamai ir galingai dirbti anttautinių kultūrinių uždavinių darbą.

Kiekviena nauja karta, šalia bendrojo lavinimo, einančio pilnutinio ugdymo linkme, privalo įsigyti specialų pasiruošimą tiems aktualiesiems uždaviniais, kurių stato konkretinės laiko bei vietos aplinkybės. Šitų uždavinių pirmoje eilėje stovi pašalinimas kliūčių pilnutiniam tautos išsivystymui. Pavyzdžiui, lietuvių tautos integralitetui, arba pilnatvei, išlaikyti reikalingi tarp kitko trys dalykai pasiekti: pirma, atvaduoti savo sostinę, Vilnių, kaip istorinį, kultūrinį ir religinį savo centrą, visos lietuvių tautos pastangomis kurtą ištisų amžių bėgyje; antra, atsilaikyti ir įsistiprinti prie jūros, nuo kurios lietuvių tauta buvo svetimo užkariautojo gerokai atstumta, ir trečia, palaikyti ir veikdyti tautiniu atžvilgiu lietuvius išėivius ir tautines lietuvių mažumas anapus Lietuvos valstybės ribų. Tai yra būtinos sąlygos pilnutiniam lietuvių tautos išsivystymui. Aišku, kad šitų uždavinių išsprendimas negali būti pasiektas be specialaus naujų kartų paruošimo, juos atitinkančio.

Koks konkrečiai privalo būti šitas paruošimas, yra speciali tautinio auklėjimo problema, kuri negali būti sprendžiama siaurose šio straipsnio ribose. Čia nebent gali būti padarytos kelios labai trumpos principialios pastabos. Būtų, pavyzdžiui, klaidinga manyti, kad Vilniaus

atvadavimas ir atsilankymas Klaipėdos pajūryje galima būtų atsiekti karingumo ir agresyvumo priemonėmis. Beveik visiems yra aišku, kad šiems daviniams yra reikalingas didelis lietuvių tautos atsparumas. Mažiau jau yra žmonėms aišku, kad tam yra reikalingas didelis kultūrinis pajėgumas, kuris leistų sėkmingai ginti lietuvių teises ir atvaduoti prarastas kultūrinės pozicijas. Bet jau visai nedaug žmonių nusimano apie tai, kad tam pačiam reikalui yra neišvengiamas sugebėjimas džentelmeniškai su^[348]gyventi su svetimomis ir nutautusių lietuvių mažumomis, kad ilgainiui geruoju galima būtų jos nuteikti lietuvių tautos teisių ir kultūrinės individualybės pripažinimui ir pagarbai. Todėl atitinkamai *naujose kartose turi būti išvystomi: tautinis atsparumas, kultūrinis pajėgumas ir sugebėjimas visuomeniškai sugyventi su nedraugiškomis mažumomis*. Uždavinys nelengvas, bet neišvengiamas.

Kitą aktualių uždavinių grupę stato reikalas atitaisyti lietuvių tautos istorinės evoliucijos trūkumas. Didžiausią istorinę lietuvių tautos dramą sudarė liaudies ir šviesuomenės išsiskyrimas tautinio veikimo dirvoje. Aristokratizacijos vyksmas privedė net prie istorinės lietuvių valstybės sulikvidavimo, taip kad tik prasidėjęs su tautiniu lietuvių atgijimu demokratizacijos vyksmas tegalėjo jau mūsų laikais laimingai susidėjusiose aplinkybėse atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tragiškų liaudies ir šviesuomenės išsiskyrimo išdavų mes nesame dar galutinai išgyvenę iki mūsų laikų, ir todėl auklėjant naujas kartas yra gyvo reikalo atsižvelgti į šitą klausimą. Iš tikrųjų tai yra klausimas, kaip galima sudaryti geriausią tautinę vadovybę demokratinėms tautos masėms. Problema taip pat sunki ir mūsų gyvenimo aplinkybėse gana paini, bet neišvengiamai spręstina tautiniame naujų kartų auklėjime.

Ton pačion tautinių uždavinių grupėn patenka ir kitų istorinio mūsų paveldėjimo neigiamybių likvidavimas. Etniniai *mūsų rasės palikimai, geografinė padėtis ir ypač istorinio vyksmo ypatybės sudarė mūsų tautoje ištisą eilę tokių silpnųjų, kaip palinkimas į servilizmą, pasyvumas, iniciatyvos stoka, blogi visuomeninio gyvenimo įpročiai, nesugebėjimas organizuotis. Pašalinimas visų šitų ydų ir silpnųjų iš mūsų tautos gyvenimo naujųjų kartų atitinkamu auklėjimu yra vienas iš aktualiausių uždavinių mūsų pedagogams*.

Pagaliau trečią aktualių uždavinių grupę tautos ugdyme sudaro visi tie uždaviniai, kurie turi savo tikslu papildyti dabartinio kultūrinio tautos ugdymo trūkumus. Čion, pavyzdžiui, priklauso visuotinio privalomo švietimo realizavimas tautoje ir jo pakėlimas iki kultūringų Europos tautų lygmalo, reikiamo specialinių mokyklų tinklo suda^[349]rymas, profesinio lavinimo bei auklėjimo sustiprinimas iki privalomo laipsnio ir šiaip jau jaunuomenės lavinimo bei auklėjimo suderinimas su paskutiniais pedagoginės kultūros reikalavimais, žodžiu tariant, užtaisyimas spragų tautos ugdyme. *Kultūrinis tautos apsiginklavimas, kad ji galėtų atsilaukyti prideramoje aukštumoje tautų varžytynėse, yra iš esmės tautinio auklėjimo reikalas*.

2. Naujų kartų ruošimas pagrindiniam tautos pašaukimui

Žymiai aukštesnį ir reikšmingesnį laipsnį tautos ugdyme sudaro tautos ruošimas tautiniam jos pašaukimui – ruošimas, kuris taip pat įvyksta per naujųjų kartų atitinkamą auklėjimą. *Tautos pašaukimas yra jos palinkimas į tam tikrus uždavinius, kurie pareina nuo prigimtujų jos ypatybių. Savo pašaukimo pildymas plačiame žmonijos gyvenime yra tautai pagrindinė sąlyga tapti nacija, nes tik tokiu būdu ji įgauna aukštesnę buvimo raciją kultūringų tautų šeimoje*. „Nacija,– sako prof. Dévaud,– pasiima kitų tautų tarpe, kaip buvimo raciją, tam tikrą misiją; ji būtent realizuoja amžių ir įvykių eigoje tam tikrą tautinį pašaukimą, nulemtą pagal jos praeitį, geografinę padėtį, ir turtus, glūdinčius jos teritorijoje ir gyventojų sieloje. Ir iš tikro, kiekviena nacija turi išpildyti istorinę savo misiją, suvaidinti tam tikrą rolę

apvaizdingame žmonijos išsivystyme, ir tai ji tegali padaryti vien su sąlyga pasilikti savimi ir žengti savo tradicijų linkme, t. y. į savą idealą¹³.

Tautinio idealo vykdymas – štai aukščiausias tikslas tautinei kultūrai. Šitas idealas suteikia tautos civilizacijai savąjį stilių, kuris padaro ją vienintelę savo rūšyje, kuo ji tampa visai nepakeičiama žmonijos gyvenime, t. y. nacija. Tautinis pašaukimas ir verčia tautą realizuoti savąjį idealą. Tuo tarpu kai liaudis tarnauja nesąmoningu įrankiu tautiniam pašaukimui, kurį apsprendžia geografinė padėtis, tautos gabumai ir istorinio išsivystymo aplinkybės, vien šviesuomenė tegali sąmoningai aptarti vy[350]riausiąjį tautos uždavinį iš jos pašaukimo ir paraginti tautą jį vykdyti savo gyvenime bei veikime. Kai tauta nuvokia savo pašaukimą ir statosi atitinkamą uždavinį, tai reiškia, kad tautinis jos susipratimas yra pasiekęs aukštesnį laipsnį.

Šito laipsnio mes, lietuviai, dar nesame pasiekę, nors tautinis mūsų pašaukimas ryškiai išsina aikštėn geografinėje mūsų padėtyje ir mūsų istorijos eigoje. Mūsų kraštas turi aiškiai limitrofinį pobūdį, t. y. jis užima nedidelę teritoriją, kuri susiliečia su keliomis didelėmis tautomis ir kuri todėl yra veikiamą įvairių kultūrinių įtakų. Šita prasme mūsų kraštas prisiartina prie tokių mišriųjų tėvynių, kokiomis yra Šveicarija ir Belgija. Jei šios guli ant slenksčio romanų ir germanų pasaulių, tai Lietuva užima vietą, kur arti sueina germanų ir slavų pasauliai. Maža to: būdama ant ribos Rytų ir Vakarų Europos, ji tampa arena, kur šiaip ar taip susiduria Rytų ir Vakarų pasauliai.

Istorinė Lietuvos valstybė, suėmusi į save didelius plotus į rytus ir į pietus nuo savo tautinio branduolio, tarnavo kaip tik kovos lauku, kur grūmėsi iš tikrųjų Rytų ir Vakarų pasaulių dvasios. Lietuva tvirtai laikėsi ir klestėjo tol, kol du pasauliu sueidavo į šokią ar tokią pusiausvyrą, ir ji silpnėjo ir menkėjo sulig tuo, kaip vienas katras iš jų dviejų įgudavo persvaros. *Limitrofinių kraštų pašaukimas ir yra sudaryti dviejų pasaulių sintezę ir sykiu išlaikyti pusiausvyroje savo teritorijos plote kovojančius šitų pasaulių gaivalus. Ir tai yra ne tik aukštas kultūrinis pašaukimas, bet ir gyvastingas reikalas, nuo kurio pareina krašto nepriklausomas gyvavimas ir klestėjimas.*

Iš čia aiškėja *tautinis lietuvių idealas, tautos pašaukimo nustatomas: tai yra pilnutinė dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezė tautinės lietuvių individualybės lytyse.* „Štai kilnis idealas,– sako prof. M. de Munnynck‘as, kalbėdamas apie sintetinį mišriųjų tėvynių idealą,– mišrioji tėvynė turi pasistatyti uždaviniu išugdyti tautoje tikrai žmogišką sielą, tarnauti ryškiu simboliu visam žmonijos platumui ir dvasiniam lobiui ir suvienyti apsiribojusias kultūras broliškoje sintezėje. Daugiau jau iš tikro nebereikia ieškoti, norint sužadinti tautoje patikėjimą [351] savo vertingumu ir patiekti mišriesiems kraštams tvirto ir vaisingo patriotizmo“¹⁴.

Geografinė savo padėtimi ir istoriniu savo likimu Lietuva pasirodo net kalbamuojų atžvilgiu laimingesnė už tokias mišriąsias tėvynes, kokiomis kad yra Šveicarija ir Belgija: iš vienos pusės, lietuvių tauta yra vieninga pagrindiniu savo sąstatu, o iš kitos pusės, tautinės sintezės plotas yra pasiekęs čia universalizmo ribų, kadangi suima iš karto Rytų ir Vakarų pasaulius. *Nacionalinis auklėjimas ir turi paakinti naujas lietuvių kartas šituo didžiuoju lietuvių tautos pašaukimu ir pastūmėti jų ugdymą pašaukimo užbrėžtos visuotinės sintezės linkme.*

3. *Neišvengiamas perėjimas nuo tautinių prie anttautinių kultūrinių žmonijos uždavinių*

Tautos pašaukimo užbrėžtas uždavinys yra individualus tautine savo lytimi ir universalus savo bendru žmogiškuoju turiniu. Štai kodėl *didieji žmonijos genijai, eidami savo tautų*

¹³ Dévaud. Min. veik.– P. 38.

¹⁴ De Munnynck M. Psychologie du patriotisme.– Fribourg, 1914.– P. 39

pašaukimo linkme, visados jungė tobulą tautinės lyties išraišką su vertingiausiu visuotiniu turiniu. Tokiu būdu žmonija, neturėdama individualinės savo reikšimosi lyties, pasireiškia per tautines lytis, o ir antros pusės, atskiras genijus tik per tautos tarpininkavimą siekia į pačią žmonijos širdį.

Tautybė tobulėja sulig tuo, kaip didėja, iš vienos pusės, jos reikšimosi lyties individualumas, o iš antros pusės – jos bendro žmogiškojo turinio universalumas, bet *tikras tautos vertingumas privalo matuoti pagal tai, kiek visuotinio turinio, arba bendrai žmogiškos dvasios, yra realizuota tautinėse jos civilizacijos lytyse, nes tik pastaruoju atžvilgiu tauta tampa nacija.* „Tautinė individualybė, sako Försteris,– lygiai taip pat kaip atskiro asmens gyvenimas, vien tada randa savo atbaigimą, kai ji yra palenkta kažkam aukštesniam, tuo tarpu kad ji lieka negyva ir nevaisinga kaip tik ji pasidaro pati sau tikslu“¹⁵.

Gessenas aiškiai mums pasako, kas yra tasai aukštesnis [352] tikslas, kuriam privalo būti palenkta tautinė individualybė; tai yra visuotinis žmonijos idealas, laisvas nuo bet kurio tautinio ribotumo. „Nacija,– sako jisai,– slepia savyje žmoniją, kaip vyriausią savo uždavinį ir pateisinimą, nes tik sulig tuo, kaip tauta realizuoja bendrai žmogiškas vertybes, ji tampa individualybe, užimančia atskirą nepakeičiamą vieša visos žmonijos kultūroje, kitaip tariant, tampa nacija“¹⁶. „Panašiai kaip asmenybė,– sako kitoje vietoje tas pats autorius,– susidaro antasmeninių tikslų tarnyboje, taip lygiai tauta tampa nacija, dirbdama anttautiniams uždaviniams“¹⁷.

Sykiu labai reikšmingas yra faktas, kad *tik per siekimą anttautinių tikslų ir per tarnavimą visuotiniams žmonijos kultūros uždaviniams tauta pasiekia didžiausios galybės ir tam tikra prasme ima vadovauti ir viešpatuoti žmonijai ne imperialistiškos agresijos ir prievartos, bet kuriamosios dvasios žygiais.* Pageidavimas tokio vadovavimo ir viešpatavimo žmonijai, kuri remiasi visuotiniu kultūriniu tautos nuopelnų pripažinimu, yra gerai suprastos didybės pageidavimas, privalomas kiekvienam patriotui.

„Jeruzalė,– sako E. Montier,– viešpatavo pasauliui savo doktrina, propaguota iš vieno amžiaus į kitą ir amžių bėgyje tampančia vis labiau verta sykiu ir Dievo, ir žmonių, kad pagaliau pritaptų prie Kristaus Bažnyčios, to bibliškų raštų apvainikavimo ir išsipildymo. Atėnai viešpatavo pasauliui savo estetika, davusia pasauliui nežlungamus modelius, kurių pasaulis iki šiolei nėra pralenkęs, laimingas galėdamas jiems pamėgdžioti ir gerai atpildomas už savo pastangas, įstengdamas prie jų prisiartinti. Senovės Roma neįsiteigė pasauliui nei savo tikyba, nei savo filosofija, nei savo grožiu: ji jam uždėjo valdžią ir įstatymus; po Meilės ir Grožio, tai buvo Jėga“¹⁸. „Ir tai ne kuo kitu, kaip moraline savo galybės puse, trys miestai, apie kuriuos aš kalbu,– baigia savo pastabas autorius,– yra tikrai paveikę pasaulio likimą, ir galima šian[353]dien pasakyti, kad nuginkluoti jie yra galingesni negu kada nors“¹⁹. Štai paguoda ir viltis mūsų ateičiai!

Apgynę savo tautos integralitetą ir laidavę jai pilnutinio išsivystymo sąlygas, atitaisę istorinės savo evoliucijos trūkumus, pakėlę savo tautos ugdymą į aukščiausią dabartinės kultūros laipsnį, pradėję realizuoti didįjį savo tautos pašaukimą ir tuo pačiu tarnauti anttautiniams visuotiniams žmonijos kultūros uždaviniams, mes tapsime tautų šeimoje visai neatstojamu jos nariu – nacija. Štai bendra linkmė, kuria turi eiti naujųjų mūsų tautos kartu kultūrinis ugdymas. Tiktai šis kelias veda mus į tikrai garbingą ateitį.

¹⁵ Förster. Min. veik.– S. 471.

¹⁶ Gessen. Min. veik.– S. 332.

¹⁷ Ten pat.– S. 70.

¹⁸ Montier E. De l'éducation patriotique.– Paris, 1912.– P. 45-46.

¹⁹ Ten pat.– P. 56.

Septintas skirsnis

TARPTAUTINIS AUKLĖJIMAS

I. Tarptautinis auklėjimas ir jo uždaviniai

1. Tarptautinis auklėjimas kaip tautinio auklėjimo atbaigimas

Tautinio auklėjimo proga buvo pasakyta, kad tarptautinis auklėjimas ruošia naujas kartas harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendradarbiavimui visos žmonijos naudai. Šitaip suprastas *tarptautinis auklėjimas atbaigia tautinį auklėjimą keliais atžvilgiais: jis koreguoja tautinį auklėjimą universaliu žmonijos idealu; jis papildo tautinį auklėjimą anttautiniu pradū ir pagaliau jis suteikia tautiniam auklėjimui aukštesnės prasmės ir vertės.*

Tinkamai pastatytas tarptautinis auklėjimas, siekdamas tolimesnį tautos gyvenimo tikslą, savaime nustato reikiamą linkmę tautiniam auklėjimui ir neleidžia jam nukrypti į taip pavojingą tautos ir žmonijos gyvenimui nacionalizmą. Šita internacionalinė linkmė nuteikia tautinio auklėjimo darbą į aukštesnius tautos gyvenimo tikslus ir neleidžia naujoms kartoms konservatyviai užsiskleisti palyginant siaurose vienos tautos gyvenimo ribose.

Tarptautinis auklėjimas kaip tik gaivina tautos gyvenimą supranacionaliniais, arba anttautiniaisiais, uždaviniais. Tauta, kaip žinome, tampa nacija sėkmingai ir kuriamai dirbdama anttautinių kultūrinių uždavinių darbą. Be tarptautinio auklėjimo tautai būtų sunku net įsigyti reikalingą čia anttautinių uždavinių supratimą – uždavinių, kuriais tautos siekiami tautinės individualybės lytyse bendri žmogiškosios dvasios laimėjimai. Tuo pačiu tarptautinis auklėjimas pakelia tautinio auklėjimo vertingumą ir prasmingumą, nes, nuteikdamas naujas kartas universaliems žmonijos uždaviniams, paverčia tautines jų lytis nelygstamojo turinio reiškimosi priemonėmis.

Nederinimas tautinio auklėjimo su tarptautiniu yra iš tikro nelemtas nusistatymas arba nerangus apsileidimas, [355] kuris yra sykiu žalingas ir tautai, ir žmonijai. Tiek, rodos, natūralus ir suprantamas dalykas, kaip tautinio ir tarptautinio auklėjimo suderinimas, vis dėlto palyginti labai retai suprantamas ir dar rečiau realizuojamas dėl dviejų priežasčių: arba dėl nacionalistiško apakimo, arba dėl dvasinio ribotumo. Tačiau nei viena, nei antra priežastis negali būti auklėjime pateisinta.

2. Pagrindiniai tarptautinio auklėjimo uždaviniai

Jei tarptautinis auklėjimas, kaip galima buvo pastebėti, turi savo tikslu harmoningą tautų sugyvenimą ir vaisingą bendradarbiavimą visos žmonijos naudai, tai tuoj gali kilti klausimas, kokiais pagrindiniais uždaviniais šitas tikslas privalo būti siekiamas, kitaip tariant, kokius pagrindinius nusiteikimus privalu sudaryti naujose kartose, kad jos būtų paruoštos harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendradarbiavimui. Nesigilinant į smulkius tarptautinio auklėjimo uždavinius ir skirstant juos į dvi pagrindines grupes, galima čia numatyti, iš vienos pusės, uždavinį sudaryti naujose kartose tinkamą tarptautinį susipratimą, o iš antros pusės – uždavinį įteigti joms reikiamą tarptautinį nusistatymą.

Tarptautiniuose santykiuose didesnės žmonių masės vaidina tik tą rolę, kuri pareina nuo teorinio susipratimo tarptautiniuose klausimuose ir praktinio nusistatymo šiaip ar taip reaguoti į juos. Tiesa, šita viešosios opinijos ir pajėgos rolė yra labai svarbi tarptautiniams santykiams, bet plačiosios masės vis dėlto paprastai nedalyvauja tarptautiniame bendradarbiavime kiek specialesne prasme. Tokiam tarptautiniam bendradarbiavimui

paprastai atsideda vien negausingas tautos elitas, kuris, žinoma, turi būti šitam bendradarbiavimui paruoštas visai specialiai. Čia svarbu išaiškinti vien tą tarptautinį susipratimą ir nusistatymą, kuris yra pageidaujamas plačiosioms tautų masėms kaip kolektyvinis gerų tarptautinių santykių pagrindas.

Taigi pagrindiniai tarptautinio auklėjimo uždaviniai yra, iš vienos pusės, išvystymas naujose kartose tam tikro tarptautinio susipratimo, o iš antros pusės – sudarymas jose tinkamo tarptautinio nusistatymo. Be šitų dviejų nu[356]siteikimų, vieno teorinio, antro praktinio, naujos kartos negali būti reikiamai paruoštos tarptautiniam sugyvenimui ir bendradarbiavimui. Yra tad reikalo, iš vienos pusės, nušviesti naujoms kartoms tarptautinio gyvenimo prasmę, principus, tikslą ir idealą, o iš antros – įkvėpti joms tam tikrą elgimosi liniją, pagrįstą doriniais principais ir pasireiškiančią tarptautiniuose klausimuose už tarptautinį teisingumą ir taiką, už tautų bendradarbiavimą ir tarptautinę žmonijos organizaciją.

Ir čia, kaip ir visame visuomeninio gyvenimo plote, pagal principą „iš pradžios doktrina, paskui akcija“ pirmoje vietoje privalo stovėti tarptautinis susipratimas ir tik paskui eiti tarptautinis nusistatymas ir veikimas.

II. Tarptautinis susipratimas

1. Internacionalizacijos vyksmas tautų gyvenime

Naujoms kartoms tarptautiniu auklėjimu turi būti įdiegta visa eilė teisingų, liečiančių tarptautinį gyvenimą, idėjų, kurios turi didelės reikšmės ne tik tarptautiniam susipratimui, bet ir nusistatymui. Kokios tai yra idėjos, turinčios sprendžiamosios reikšmės tarptautiniam išsiauklėjimui?

Visų pirma naujos kartos privalo turėti aiškų supratimą apie neišvengiamą internacionalizacijos vyksmą, vis labiau apimantį pasaulio tautas. Šitas internacionalizacijos vyksmas būtų klaidinga suprasti ta prasme, kad tautos vis labiau nutausta ir išsižada savo individualybės istorijos eigoje. *Dabartinis internacionalizacijos vyksmas reiškia visų pirma vis įvairesnių santykių užsimezgimą tarp atskirų tautų, vis intensyvesnę ekonominę ir kultūrinę bendravimą ir vis didesnę tarptautinio organizavimosi stiprėjimą.*

Visa eilė faktų įrodo šitą vis smarkyn einantį internacionalizacijos vyksmą. Tarptautinė prekyba, tarptautinis finansų priklausomumas, tokios tarptautinių patarnavimų įstaigos kaip Tarptautinė pašto, telegrafo ir telefonų unija, tarptautinių vagonų draugija ir kitos tarptautinio susisiekimo bendrovės, profesiniai internacionalai, tarptautinės ekonominės asociacijos, tarptautiniai moksliniai kongresai, tarptautiniai traktatai ir konvencijos, tarptautinės [357] politinės konferencijos, valstybių apsimainymas diplomatinės ir konsularinės tarnybos agentais, – vis tai įrodo tą internacionalizacijos vyksmą, kuris apima vis platesniu ratu tarptautinius valstybių ir tautų santykius. Tokiose aplinkybėse izoliuotas valstybės ar tautos stovis tampa vis mažiau įmanomas, nes atskirų tautų gyvenimas yra susijęs kartais neregimais, bet visai realiais siūlais su kitų tautų gyvenimu.

Vis stiprėjančiame internacionalizacijos vyksme vienas dalykas itin yra reikšmingas: *faktini tarptautiniai santykiai ilgainiui nustoja atsitiktinio savo pobūdžio ir vis labiau organizuojasi ant juridinių pagrindų.* Kitaip tariant, atsitiktinis nesutvarkytas tautų bendradarbiavimas turi tendencijos išsilieti į lytis teisinės tvarkos, kuri privalo turėti savo konstituciją, savo legislacinį, vykdomąjį ir teisiamąjį organus. Nors šitos tendencijos yra dar toli nuo pilno savo realizavimosi pastoviose ir konkretnėse lytyse, vis dėlto jos turi tikrai realų gyvastingumą, kuris laiduoja neišvengiamą jų pažangą. Tautų Sąjunga ir pastovus Tarptautinis Teismas tėra

vien pirmos netobulos šitų tendencijų apraiškos, pagal kurias negalima dar visai tiksliai spręsti apie tų tendencijų tikrą vertingumą, kurios pašaukė jas į gyvenimą.

Anttautinė tarptautinių santykių organizacija ypatingai reikšminga yra tuo, kad jinai stato ribas tarptautiniam individualizmui ir atskirų valstybių nuožiūrai ir palenkia tautų gyvenimą, bent tam tikrame laipsnyje, tautų solidarumo ir bendros gerovės idėjai. Iš čia kyla tam tikras atskirų valstybių teisių apribojimas, tam tikra tarptautinė kontrolė ir pagaliau atsakomybė už tarptautinio sugyvenimo principų paneigimą užsieninės savo politikos aktais.

„Sulig tuo, kaip civilizacija žengia į priekį,– sako Liono profesorius Valensinas,– tarptautiniai santykiai daugėja, ir tautos linksta gyventi tarpusavio priklausomumo stovyje“¹. Tarptautinių santykių išsivystymas, Valensino supratimu, „iš tikrųjų apreiškia tam tikrą žmogaus prigimties aspektą, tam tikrą laipsnį žmonijos istorinės evoliucijos, kuri iš šeimų sudarė nedideles piliis, iš pilių – [358] provincialines tėvynes, iš provincijų – tautas, iš tautų – dideles moderniąsias valstybes ir kuri iš šitų valstybių linksta dabar padaryti dalyves plačiausios federacijos. Jis apreiškia taip pat prigimtosios tautų draugijos buvimą. Tautos tėra vien dalinės draugijos; jos yra žmonijos visumos sudedamosios dalys, ir todėl jos turi vienos atžvilgiu į kitas teisių ir pareigų, ankstybesnių už bet kurį kontaktą ir randančių pritaikymą sulig tuo, kaip tautos sueina į santykius“².

Taigi visuotinė žmonijos tautų draugija yra idealas, į kurį linksta normali žmogaus prigimtis. Tai yra žmogiškojo universalumo reikalavimas, kuris randa pritarimo giliausiose ir kilniausiose žmogaus dvasios apraiškose. Ir tik apakęs, ekskliuzyvistiškas ir žiaurus nacionalizmas ir rasiniai prietarai nenori skaitytis su šituo idealiniu faktu.

2. Tautų diferenciacija ir tarptautinis bendradarbiavimas

Naujoms kartoms ne tik privalu išašoninti internacionalizacijos vyksmas, kaip vis tamprėjančių tarptautinių santykių apraiška, bet ir nušviesti įvairūs jo atžvilgiai: ekonominis, kultūrinis, politinis, juridinis. Visais šitais atžvilgiais svarbu susekti ir iškelti aikštėn santykiavimas, kurio yra tarp tautų diferenciacijos, iš vienos pusės, ir tarptautinio bendravimo ir bendradarbiavimo, iš antros. Yra juk savaime aišku, kad tarptautinis bendravimas ir bendradarbiavimas būtų nepriimtini tautinei sąmonei, jei jie niveluotų tautines individualybes, jas alintų kultūriniu atžvilgiu ir šiaip jau nebūtų tautoms naudingi jokia prasme. Iš tikrųjų nereik net didelių pastangų, kad galima būtų pastebėti, jos tarptautinis bendravimas ir bendradarbiavimas yra sykiu naudingi ir visumai, ir atskiroms dalims, t. y. ir tautų draugijai, ir atskiroms tautoms.

Viena iš seniausių tarptautinio santykiavimo apraiškų yra prekių manomainis tarptautinėje apyvartoje. Šitas manomainis tuo ir yra reikšmingas, kad jis yra visai neišbraukiamas faktas tautų gyvenime. Pirmą jo priežastis glūdi įvairiame kraštų turtingume prigimtosiomis gėrybė[359]mis. Vieni kraštai turi vienus natūralinius turtus, kiti – kitus; atitinkamai vieni kraštai gali gaminti vienas prekes, kiti – kitas. Jei kiekvienas kraštas nori patenkinti visus savo reikalus, kiekvienam yra visai neišvengiama sueiti į prekybinius santykius, ir tai yra naudinga išsyk visiems kraštams, dalyvaujantiems mainomainio apyvartoje.

Su nurodyta pirmųkščia ekonominės diferenciacijos priežastimi ilgainiui susipina kiti veiksniai, kaip antai: tautų įvairūs sugebėjimai, kultūrinis stovis, technikos išradimai, politiniai sumetimai ir t. t. Šitie įvairūs veiksniai žymiai komplikuoja ekonominį tautų bendradarbiavimą ir net kartais iškiša į priekį jo tam tikrą nepatogumą. Būtent, ekonominis bendradarbiavimas didina tarpusavį tautų priklausomumą, kuris kartais tampa net pavojingas

¹ Valensin. *Traité de droit naturel.*– Paris, 1925.– T. 2.– P. 489.

² Ten pat.– P. 491.

politiniu atžvilgiu, kai ekonominis priklausomumas gali tapti politinių represijų pagrindu arba net pastatyti atskiras tautas į nepatogias sąlygas ginkluotos kovos metu. Tokiose aplinkybėse tautoms net ima rodytis, kad ekonominis savęs pakankamumas yra idealinis stovis, kurio reik siekti kaipo normos.

Iš tikrųjų yra blogas ne pats ekonominis tautų bendradarbiavimas, bet tai, kad tautos stengiasi išnaudoti ekonominį priklausomumą savo ekskliuzivistiškiems reikalams. Kitaip tariant, ekonominis tautų bendradarbiavimas ir todėl taip pat ekonominis tarpusavis jų priklausomumas yra nenaudingas tik nenormaliose tarptautinio santykiavimo sąlygose. Ne ekonominis tautų bendradarbiavimas yra nenormalus, bet atitinkamo bendravimo stoka kitose tarptautinio santykiavimo srityse. Šiaip jau ekonominis bendradarbiavimas yra neišvengiamas dėl nelygaus prigimtųjų turtų suskirstymo žemės paviršiuje; be to, ir kitos ekonominės, socialinės, kultūrinės ir politinės sąlygos gali reikalauti tokios ekonominės tautų specializacijos, kuri būtų naudingiausia ir atskiroms tautoms, ir tautų draugijai.

Ekonominis tautų bendradarbiavimas yra naudingas tautoms dar tuo, kad paprastai jis yra tas materialinis substratas, kuris tampa kitų kultūrinių gėrybių nešėju. Tuo tarpu kultūrinis tautų bendravimas yra reikšmingiausias pavyzdys to fakto, kad tautų diferenciacija ir vis tam[360]prėjantis tarptautinis bendravimas ne tik eina lygiu žingsniu, bet ir gali tobulai susiderinti.

Tautinė individualybė įgauna ryškiausių lyčių tada, kai ji ima realizuoti visuotinai vertingą savo pašaukimą, kuris pareina nuo prigimtųjų tautos aplinkybių ir išskiriamai ją charakterizuoja kitų tautų draugijoje. Šitokiu atveju tauta jungia didžiausią tautinės lyties individualumą su kultūrinio turinio universalumu ir kaip tik todėl yra nacija, t. y. visai neatstojamas narys tautų draugijoje. Kitaip tariant, *tautų gyvenime individualizacijos vyksmas eina vienu žingsniu su tam tikros universalizacijos vyksmu. Tai yra ne kas kita, kaip tautų specializacija anttautinių kultūrinių uždavinių sprendime, kuri neišvengiamai reikalauja tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo, kaip savo papildymo ir atbaigimo.*

Ir iš tikro, kaip teko man rašyti kitoje vietoje, *tautinių individualybių bendradarbiavimas žmonijos visumoje yra reikalingas jau todėl, kad jokia tautybė neįstengia viena pati išreikšti viso žmonijos dvasios turtingumo.* Tautinis pašaukimas, pareinąs nuo aplinkybių, kuriose tautai teko ir tebetenka gyventi, stumia ją labiausiai realizuoti savo gyvenime bei veikime vieną kurį visuotinės reikšmės uždavinį, bet tuo pačiu, iš kitos pusės, jis tarsi apriboja kultūrinės tautos galimybes. Iš čia kyla tautoms reikalas pasidalyti šitokio darbo išdavomis. Tokiu būdu tautinės individualybės papildo viena kitą, ir tik harmoningas jų visetas gali sudaryti tai, ką vadiname visos žmonijos vardu.

„Tautinė individualizacija,– sako Försteris,– palyginus su pliku išblankusiu kosmopolitizmu, ne tik yra žmonijos praturtinimas, bet ji dar sudaro gilių vienijimosi motyvų ir reikalų, kurių be jos nebūtų buvę <...> Žmonija šiandieną yra jau pasiekusi tokį laipsnį, kuriame tarpusavis tautų pasipildymas, pasitarnavimas ir auklėjimasis yra pasidarę visai neišvengiami. Jokia nacija nebegali savo uždavinių išpildyti be kultūrinės svetimų tradicijų pagalbos: atskiros rasės ne mažiau yra skirtos savo dvasiniam pasipildymu kaip abidvi lytys. Be tokio *aukštesnio bendravimo* tauta ir siela turi žlugti nuosavame savo vienašališkume“³.

[361] Dar vienu atžvilgiu kultūrinis individualizuotų tautų bendravimas yra ne tik naudingas, bet ir visai neišvengiamas: *tik per tarptautinį bendravimą tauta tegali laiduoti savo nariams universalinio kultūrinio gyvenimo sąlygas.* „Kaip atskiras žmogus,– sako prof. Ginsas,– tik laimi iš to, kad gyvena kitų žmonių draugijoje ir nusilenkia tvarkai, palaikančiai visuomenės gyvenimą, nes kitaip negalėtų įvykdyti daugelio savo užsimojimų,– taip lygiai ir valstybė,

³ Förster. Min. veik.– S. 469-470.

stovinti anapus tarptautinio bendravimo ir atitraukta nuo solidarinių žmonių pastangų, negali laiduoti savo piliečiams visos kultūrinių atsiekimų pilnumos⁴. Žodžiu tariant, *solidarumas yra pagrindinis kultūrinio tautų gyvenimo principas ir todėl visos tautos turi dalyvauti solidariame kultūros kūrime ir jos išskėtime pasaulyje.*

3. *Ne nacionalistiškas tautų suverenumas ir nelygstamas internacionalizmas, bet solidarumo ir organiškų vienybės organizacija lygstamai suverenių tautų įvairumoje*

Svarstydami internacionalizacijos vyksmą politiniu ir juridiniu atžvilgiu, sutinkame vieną iš opiausių klausimų, liečiančių tarptautinį gyvenimą, būtent, tautų lygybės klausimą. *Konkrečiai* imant dalyką, reik pripažinti, kad tautos nėra lygios: jos ne tik yra įvairios, bet ir nelygios ir savo turtais, ir savo galybe, ir savo kultūra, ir pripažintomis sau teisėmis, ir savo nepriklausomumo laipsniu. Kitaip atrodo dalykas, žiūrint į tautas *abstrakčiai*, t. y. laikant jas vienos rūšies individualybėmis: šituo atžvilgiu visos tautos pricipaliai yra lygios. Ir iš tikro kiekviena tautybė yra, kaip žinome, sutelktinė individualybė, reiškianti sau tinkamu būdu visuotinį žmonių turinį, ir todėl, kaip visuotinio žmonių turinio reiškęjos, tautybės privalo naudotis lygiomis ne tik moralinėmis, bet ir juridinėmis teisėmis. Žodžiu tariant, *visos tautybės yra individualios nelygstamojo turinio nešėjos ir todėl yra principaliai lygios, nežiūrint į savo įvairumą, kuris čia kaip tik yra tikro vertingumo pagrindas.*

[362] Tautų lygybės klausimas tarptautinėje politikoje komplikuojasi dar tuo, kad tarptautiniame santykiavime į pirmą vietą prasikiša valstybės, kaip organizuotos tautos, nors toli gražu ne visuomet yra pilno atitikimo tarp valstybės ir tautos. Vis dėlto tarsi suponuojama, kad normaliai valstybė atstovauja atskirai tautai, nors, kaip koreguojantis veiksnys, šalia jos išeina į tarptautinę vaidyklą tautinės mažumos, kurios yra atitinkamai traktuojamos tarptautiniame santykiavime. Čia ir kyla klausimas, kokia linkme privalo eiti tarptautinis valstybių ir tautų santykiavimas politiniu ir juridiniu atžvilgiu.

Šis klausimas gali būti įvairiai sprendžiamas pagal tai, kuri koncepcija yra dedama į sprendimo pagrindą: tarptautinio individualizmo, tarptautinio absoliutizmo ar tarptautinės konstitucijos koncepcija. Tarptautinis individualizmas pripažįsta nelygstamąjį valstybės nepriklausomumą pagal etatistinio liberalizmo principus: jis laiko valstybę neribojamai suverenia; žiūri į valstybę kaip į absoliutinę savo teritorijos savininę; nepripažįsta jokių pareigų atžvilgiu į kitas valstybes ir atitinkamai nenori jokiam laipsnyje pripažinti tarptautinės kontrolės jokioje valstybinio veikimo srityje. Tarptautinis individualizmas ypatingai yra artimas valstybiniam nacionalizmui ir faktinai su juo sutampa.

Užtat kosmopolitizmas iš savo prigimties yra linkęs remti priešingą, tarptautinio absoliutizmo, koncepciją, pagal kurią stengiamasi tarptautinį gyvenimą centralizuoti vienoje anttautinėje organizacijoje ir šiai pavesti nelygstamąjį suverenumą, atitinkamai aprėžiant atskirų valstybių nepriklausomumą. Jei, *iš vienos pusės, nacionalistiškas valstybės suverenumas negali būti suderintas su pačia tarptautine teise ir veda prie arbitralaus valstybės elgimosi tarptautiniuose santykiuose, kas sudaro didelį pavojų tarptautiniam gyvenimui, tai kosmopolitinio internacionalo absoliutizmas, iš kitos pusės, veda tarptautiniuose santykiuose taip pat prie despotizmo, nuo kurio ne mažiau kenčia tautų bendravimas.* Kraštutiniai nusistatymai ir šiuo atveju susiliečia savo išdavomis.

Sintetinį klausimo išsprendimą patiekia trečioji, būtent tarptautinės konstitucijos koncepcija, pagal kurią valstybėms pripažįstamas lygstamasis suverenumas ir sykiu tau[363]tų vienybė organizuojama solidarumo, lygybės ir tarptautinio teisingumo pagrindais. Šitoks klausimo išsprendimas eina tiesioginiu būdu iš tautos esmės ir kultūrinio jos pašaukimo. Tautos,

⁴ Gins. Na putiach k gosudarstvu buduščego.– S. 116.

panašiai kaip individai visuomenėje, yra vienos rūšies individualybės, kurios yra pašauktos diferencijuotu būdu realizuoti universalinius žmonijos uždavinius. Jos negali tinkamai atlikti šito pagrindinio savo pašaukimo tiek tada, kai principaliai yra nusistatoma prieš žmonijos solidarumą ir vienybę, tiek ir tada, kai yra nepateisinamai suvaržomas diferencijuoto kultūrinio funkcionavimo nepriklausomumas.

Kaip diferencijuotas ir laisvai sutartinis atskirų grupių veikimas visuomenėje yra aukštesnio jos civilizacijos laipsnio apraiška, palyginant su pirmykščia laukinių žmonių anarchija ir barbariška primityvios tautos despotija, taip lygiai tarptautinis žmonijos organizavimasis solidarumo, lygybės ir laisvo diferencijuoto veikimo pagrindais yra aukštesnio pasaulinės civilizacijos laipsnio apraiška, kuri, savaime aišku, negali išsyk pasiekti tobulumo stovio. Šito dėsno šviesoje ir tenka vertinti pirmą pasaulio tautų organizavimosi bandymą, kurį sudarė Tautų Sąjungos įsisteigimas tarptautinės konstitucijos pagrindais. Nors apkritai ir ypač šiuo momentu netenka idealizuoti Tautų Sąjungos tokios, kokia ji yra faktinai, bet vis dėlto negalima nepripažinti, kad pagrindine savo idėja jina puikiai atsako tam tarptautinio santykiavimo reikalui, kuris taip iškalbingai pasireiškia mūsų laikų internacionalizacijos vyksme.

„Versalio traktatu įsteigtoji Tautų Sąjunga,– sako prof. Ginsas,– pirmutinio susitarimo intencija turi aprėpti visas pasaulio valstybes ir uždėti joms pareigą dirbti ir paklusti teisinei tvarkai, laiduojančiai taikos palaikymą. Tautų Sąjunga solidarizuoja savo jungiamųjų valstybių interesus, palenkdama juos organizuotai tvarkai, kuri atitinka tuos dalyvių interesus. Tai yra pirmas bandymas įsteigti pastovią tarptautinio bendravimo organizaciją ant *teisinių pagrindų*, be valstybių nepriklausomumo principų sulaužymo, nors ir su neabejotamu jo apribojimu“⁵.

[364] Ginsas ypatingai pabrėžia svarbią Tautų Sąjungos rolę tarptautinio solidarumo ugdyme. „Tautų Sąjunga,– sako jisai,– yra solidarizmo nešėja į tarptautinius santykius. Solidarizmas daro atskiroms valstybėms, Sąjungos narėms, veikimo laisvės apribojimų, bet kompensuoja juos patogumais, kurių negalima atsiekti kitaip, kaip bendromis pastangomis ir nusilenkimu aukštesniai autoritetui <...> Solidarizmas artina mus prie to laiko, kai žmonija susidarys iš solidarai veikiančių tautų,– valstybių, kaip kad visuomenė susidaro iš solidarai veikiančių žmonių“⁶. Šituo atžvilgiu Ginsas pripažįsta Tautų Sąjungai didžiausios perauklėtosios misiją tautų gyvenime. Tautų Sąjungos priemonės tautų bendradarbiavimui nustatyti, sako jisai, „perauklėja žmonių psichologiją, bet kai pakitės psichologija valstybių viduje, pakitės ir tautų santykiai; kai solidarizmas įsigalės atskirų tautų gyvenime, jis taip pat palenks sau ir tarptautinius santykius“⁷.

Tik tada susidarys tikros garantijos, kai teisė turės realią pirmenybę prieš jėgą ir prievartą, ir tik tada politinis tautų santykiavimas bus atremtas į tvirtą teisingumo pagrindą, sudarytą pastovioje tarptautinėje konstitucijoje.

4. *Internacionalo idealas*

Aukščiau buvo išvystytas organingoje priklausomybėje ištisas kompleksas idėjų, kurios liečia tarptautinį santykiavimą ir kurios turi būti sugestionuojamos ir išvystomos naujų kartų sąmonėje, kad šios galėtų įsigyti teigiamąjį tarptautinį susipratimą. Šitas susipratimas tačiau būtų dar nepilnas, jei jis nepraskaidrintų tokio internacionalo klausimo supratimo, koks dažniausiai pasitaiko mūsų laikais plačiojoje publikoje.

---

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.– S. 200.

⁷ Ten pat.– S. 125.

Paprastai internacionalo vardu yra vadinamas tarptautinis įvairių pasaulio tautų darbininkų susiorganizavimas, turįs savo uždaviniu jų klasės reikalų gynimą. O kadangi socialiai nuskriaustos klasės žmonės labai dažnai yra linkę į kosmopolitizmą, tai susidarė žmonių sąmonėje be^[365]veik būtinas sąryšis tarp internacionalo ir nusistatymo statyti klasės reikalus aukščiau už tautos interesus. Negalima iš tikrųjų neigti tarptautinės proletariato organizacijos, t. y. internacionalo praprasta to žodžio prasme, palinkimo į šitaip suprastą internacionalizmą; bet reik čia pat pasakyti, kad panašus palinkimas nėra specifinė proletariško internacionalo ypatybė: visur, kur solidarizuojasi tarptautiniai kitų klasių interesai, pavyzdžiui, kapitalistų, pasireiškia ne kiek ne mažesnis palinkimas į kosmopolitišką internacionalizmą. Pakanka čia prisiminti kosmopolitišką kapitalistų paslankumą tiekti ginklus net savo tėvynės priešams. Tai tik reiškia, kad, susidūrus materialiniams klasių interesams su idealiniais tautybės interesais, dažniausiai pirmieji persveria antruosius. Iš čia tenka padaryti išvadą, kad klasiniai internacionalai iš tikro yra pavojingi tautiniams interesams, nors negalima pasakyti, kad jie yra tokie iš savo esmės, bet ne atsitiktinai dėl žmonių netobulumo.

Suprantant internacionalo vardą platesne prasme, reik pasakyti, kad tarptautinės klasinės organizacijos nėra vieninteliai internacionalai. Tam tikra prasme internacionalu yra ir Tautų Sąjunga, būtent tokiu internacionalu, kur tautiniai ir tarptautiniai interesai stengiamasi suderinti ant juridinių tarptautinės konstitucijos pagrindų. Šitų formalinių rėmų ribose yra koordinuojama ištisa eilė tarptautinių reikalų: ir politinių, ir ekonominių, ir socialinių, ir finansinių, ir net intelektualinių ir moralinių. Čia taip pat atsitiktinai gali persverti vieną kartą tarptautiniai visumos interesai, kitą kartą – atskirų tautų interesai. Bet kadangi Tautų Sąjungos veikimas, atremtas į teisinę tvarką, yra viešai kontroliuojamas ir visapusiškai diskutuojamas suinteresuotų šalių, tai čia susidaro mažiau davinių, kad atsitiktinis tautinių interesų įžeidimas būtų taip dažnas, kaip klasiniuose internacionaluose.

Pagaliau yra ištisa eilė aukštesnės rūšies internacionalų, būtent kultūrinių ir religinių, kurie iš savo esmės mažiausia turi davinių sueiti į konfliktą su tautiniais interesais. Tarptautinės kultūrinio bendravimo organizacijos, kaip ir tarptautinio pobūdžio konfesijos, turi savo uždavinių išplėtimą ir apsimainymą dvasinėmis vertybėmis, pareinančiomis ne nuo tautinės reikšimosi lyties, bet nuo ^[366]universalinio žmogaus dvasios turinio. Šitokių internacionalų konfliktai su tautiniais interesais yra reti todėl, kad vertybės, esančios jų veikimo objektais, yra net aukštesnės rūšies, kaip tautinė lytis, antra, todėl, kad čia ne taip lengva įžeisti tautų lygybę, ir trečia, todėl, kad tokių internacionalų naudingumas atskiroms tautoms regimai jaučiamas kaip aiškiai ir greit pasireiškęs, ir sykiu jų nenaudingumas lengviau įveikiamas.

Jei visi internacionalai yra šiaip ar taip universalizmo reiškėjai, tai paminėtieji aukštesnės rūšies internacionalai yra universalizmo reiškėjai aukščiausiam laipsnyje. Šituo atžvilgiu itin reikšminga yra Katalikų Bažnyčia, kuri faktinai sudaro seniausią, plačiausią ir galingiausią internacionalą. Katalikų Bažnyčia tiek etimologiškai, tiek realiai yra visuotinis susivienijimas, neturįs nacionalinio pobūdžio ir todėl nekonkuruojąs su tautomis tautinio gyvenimo ir veikimo srityje. Drauge su savo pasaulėžiūra ir doriniu nusistatymu Bažnyčia perteikia tautoms universalinės vertės dvasinį turimą, kurį krovė ištisi amžiai ir ištisa tautų eilė. Todėl priėmimas Bažnyčios tikėjimo visados reiškia tautai įsibendrinimą į visuotinę žmonijos dvasios lobyną. Iš antros pusės, Bažnyčia visados yra suinteresuota, kad tautos stovėtų savo tautinio gyvenimo aukštumoje, nes tik tada įvyksta tautinėje kūryboje tas tobulas individualinės tautinės lyties ir universalinio turinio susijungimas, kuris reiškia didžiausią laimėjimą ir tautai, ir žmonijai. Tokiu būdu Bažnyčia per naujų tautų pašaukimą į kultūrinį religinį gyvenimą ugdė dvasinį savo lobyną ir per tautų klestėjimą nuolat atgydavo ilgą amžių bėgyje.

Žodžiu tariant, *Bažnyčia yra sėkmingiausias pavyzdys sėkmingo tarptautinio bendradarbiavimo aukštesnėje gyvenimo srityje, kur gali tobulai susiderinti atskiros tautos ir visos žmonijos interesai.* Todėl Bažnyčia visados buvo ir yra stipriausias veiksnys ir sėkmingiausia auklėtoja tarptautiniam bendradarbiavimui. Jei vis dėlto istorijoje pasitaikydavo ir dabar kartais pasitaiko, kad Bažnyčios žmonės nesugeba harmoningai suderinti Bažnyčios ir atskirų tautų interesų, tai toks nesugebėjimas yra jų netobulumas, bet ne eina iš Bažnyčios prigimties, jos ideologijos ar jos tradicijų.